

materia

Cinética Química

unidade didáctica 2

Cinética de reaccións complexas e mecanismos de reacción

Mercedes Novo Rodríguez e Wajih Al-Soufi

Área de Química

Departamento de Química Física

Facultade de Ciencias

VICERREITORÍA DE ESTUDANTES,
CULTURA E FORMACIÓN CONTINUA

unidade didáctica 2

Cinética de reaccións complexas e mecanismos de reacción

Mercedes Novo Rodríguez e Wajih Al-Soufi
Área de Química
Departamento de Química Física
Facultade de Ciencias

© Universidade de Santiago de Compostela, 2013

Esta obra atópase baixo unha licenza Creative Commons BY-NC-SA 3.0. Calquera forma de reprodución, distribución, comunicación pública ou transformación desta obra non incluída na licenza Creative Commons BY-NC-SA 3.0 só pode ser realizada coa autorización expresa dos titulares, salvo excepción prevista pola lei. Pode acceder Vde. ao texto completo da licenza nesta ligazón: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/legalcode.g>

Deseño
Unidixital
Servizo de Edición Dixital
da Universidade de Santiago de Compostela

Edita
Vicerreitoría de Estudantes,
Cultura e Formación Continua
da Universidade de Santiago de Compostela
Servizo de Publicacións
da Universidade de Santiago de Compostela

Imprime
Unidixital
Dep. Legal: C 278-2013
ISBN 978-84-9887-984-1

MATERIA: Cinética Química

TITULACIÓN: Grao en Enxeñaría de Procesos Químicos Industriais

PROGRAMA XERAL DO CURSO

Localización da presente unidade didáctica

Unidade I. Cinética formal

Conceptos básicos:

velocidade de reacción, ecuación de velocidade,
constante de velocidade, orde de reacción.

Determinación da ecuación de velocidade:

método diferencial das velocidades iniciais,
método de integración, método dos períodos de semirreacción
e método de illamento.

Leis de velocidade integradas.

Métodos experimentais de estudo da cinética química.

Dependencia da velocidade de reacción coa temperatura:
enerxía de activación.

Unidade II. Cinética de reaccións complexas e mecanismos de reacción

Mecanismo de reacción. Etapas elementais.

Cinética de reaccións complexas:

reaccións reversibles, paralelas e consecutivas.

Determinación de mecanismos de reacción:

aproximacións de estado estacionario e da etapa limitante.

Influencia da temperatura sobre a velocidade
de reaccións complexas.

Unidade III. Cinética de reaccións en fluxo

Tipos de reactores. Cinética de reaccións en fase gas
con volume constante e con volume variable.

Coefficiente de expansión.

Unidade IV. Cinética de reaccións en cadea

Mecanismo das reaccións en cadea. Explosións.

Cinética de reaccións de polimerización:

polimerización en etapas e polimerización en cadea.

Reaccións fotoquímicas

Unidade V. Teorías da velocidade de reacción

Teoría de colisións.

Teoría do estado de transición.

Unidade VI. Catálise

VI.1 Catálise homoxénea:

Catálise: definición e tipos. Mecanismo xeral de catálise.

Catálise homoxénea en disolución e en fase gasosa.

Catálise acedo-base específica e xeral. Autocatálise.

Catálise enzimática

VI.2 Catálise heteroxénea:

Absorción sobre sólidos e catálise.

Etapas da catálise heteroxénea.

Mecanismos de Langmuir Hinshelwood e de Rideal-Eley.

Unidade VII. Cinética electroquímica

Interfases electrizadas:

a dobre capa eléctrica.

Definición de corrente anódica e catódica, sobretensión e polarización.

Mecanismo das reaccións de eléctrodo.

Sobretensión de transferencia: ecuación de Butler-Volmer.

Electrólise. Corrosión.

ÍNDICE

Presentación	7
Os obxectivos	7
Os principios metodolóxicos	8
Os contidos	8
1. Mecanismos de reacción (1/2 sesión)	9
2. Cinética de reaccións complexas (3 sesións)	9
3. Determinación de mecanismos de reacción (1 sesión)	12
4. Influencia da temperatura en reaccións complexas (1/2 sesión)	13
Actividades propostas	14
Avaliación	15
Anexos	15
1. Resolución analítica de ecuacións diferenciais con <i>Matlab</i>	15
1.1. Reacción de orde 1: $A \rightarrow P$	15
1.2. Reacción de orde 2 no reactivo A: $A \rightarrow P$	16
1.3. Reacción de orde 2: $A+B \rightarrow P$	18
1.4. Reaccións reversibles: $A \rightleftharpoons B$	19
1.5. Reaccións consecutivas: $A \rightarrow B \rightarrow C$	21
1.6. Reaccións consecutivas con primeira etapa reversible: $A \rightleftharpoons B \rightarrow C$	24
1.7. Mutarrotação da Glicosa. $A \rightleftharpoons B$. Axustes lineal e non lineal	27
1.8. Redución ión Cromato. $A \rightleftharpoons B \rightarrow C$. Axuste non lineal con resolución da ecuación de velocidade	32
Bibliografía	36

PRESENTACIÓN

A materia *Cinética Química* do Grao en Enxeñaría de Procesos Químicos Industriais impártese no segundo cuadrimestre do segundo curso da titulación, polo que os alumnos xa dispón de coñecementos básicos de Química, Física e Matemáticas que son de gran utilidade para cursar esta materia. Esta materia aborda os sistemas en cambio debido a reaccións químicas, polo que é complementaria da materia *Termodinámica Aplicada* impartida no primeiro cuadrimestre do mesmo curso, que estuda o comportamento fisicoquímico dos sistemas en equilibrio.

A materia encádrase no módulo 4 do plan de estudos da titulación, denominado *Materias específicas de Enxeñaría de Procesos Químicos Industriais*, e relaciónase con varias materias obrigatorias do módulo 3 (*Tecnoloxía específica - Química Industrial*) e en especial con *Enxeñaría da Reacción Química*, na que se aplican os conceptos de Cinética Química ás reaccións a nivel industrial.

Unha vez estudada a cinética de reaccións simples, esta unidade didáctica dedícase ás reaccións complexas, que están compostas por varias etapas simples cuxo conxunto é o mecanismo de reacción. Xa que logo, con esta segunda unidade didáctica complétase a visión xeral da cinética das reaccións químicas e o seu estudo experimental. As unidades didácticas que se imparten despois abordan aspectos máis específicos como a cinética de certos tipos de reaccións químicas de interese industrial ou a catálise.

Esta unidade didáctica desenvolverase en 7 sesións presenciais de 50 minutos cada unha. Delas, 5 sesións dedicaranse a clases teórico-prácticas nas que se discuten os contidos e resólvense exercicios e problemas relacionados, e as 2 sesións restantes utilizaranse para a realización da actividade complementaria proposta. O alumno deberá dedicar unhas 17 horas adicionais de traballo persoal, fundamentalmente para a realización de exercicios e problemas e a práctica dos métodos de resolución de ecuacións diferenciais dados na actividade complementaria.

OS OBXECTIVOS

Tras cursar esta materia o alumno deberá:

- coñecer e comprender os conceptos, métodos e teorías máis importantes da Cinética Química e ser capaz de aplicalos á resolución de problemas cinéticos relacionados coa Enxeñaría Química;
- ser capaz de deseñar e desenvolver o estudo cinético dunha reacción química no laboratorio e presentalo oralmente e por escrito a un público informado;
- alcanzar unha formación básica en Cinética Química que permita a comprensión de materias relacionadas en cursos superiores da titulación.

Os obxectivos específicos desta unidade didáctica son:

- coñecer e saber aplicar os conceptos fundamentais da Cinética Química a reaccións complexas;
- ser capaz de obter as ecuacións cinéticas integrais de sistemas complexos a partir das ecuacións diferenciais utilizando *Matlab*;
- ser capaz de resolver problemas cinéticos de sistemas complexos con datos experimentais, utilizando as ecuacións integradas (xa coñecidas ou obtidas con *Matlab*) e métodos de análise lineal e non lineal;
- ser capaz de obter a ecuación de velocidade dun sistema complexo a partir do mecanismo de reacción do mesmo.

OS PRINCIPIOS METODOLÓXICOS

Para esta unidade didáctica recoméndase aplicar un método didáctico de tipo demostrativo, xa que os conceptos teóricos que se imparten requiren a realización de moitos exercicios prácticos. O alumno ten que aprender unha metodoloxía a seguir para abordar as reaccións complexas obxecto de estudo e practicar a devandita metodoloxía para diversos tipos de sistemas. Os contidos requiren un nivel elevado de dominio das Matemáticas no que respecta ás ecuacións diferenciais, polo que é conveniente desenvolver a unidade didáctica xunto co alumno incidindo nos aspectos matemáticos que poidan resultar dubidosos.

Nesta unidade propónse a realización dunha actividade complementaria que ten como obxectivo que o alumno aprenda a resolver ecuacións diferenciais complexas utilizando un software matemático adecuado como é *Matlab*. Con esta actividade preténdese dar prioridade a que o alumno saiba *facer* e domine as ferramentas informáticas dispoñibles na actualidade. A través do aula virtual facilitarase ao alumno o material a usar no aula e o boletín de problemas correspondente, así como referencias bibliográficas específicas para esta unidade. A unidade dividirase en partes e utilizaranse cuestionarios e exercicios prácticos para avaliar a consecución dos obxectivos por parte do alumno.

OS CONTIDOS

Os contidos desta unidade dividíranse en varias partes de diferente duración nas que se incluírá teoría e práctica. Ademais, propónse a realización dunha actividade complementaria para que o alumno desenvolva competencias na resolución de ecuacións diferenciais, que tamén son de gran utilidade noutras materias da titulación e para o futuro profesional do alumno.

1. Mecanismos de reacción (1/2 sesión)

Antes de iniciar o estudo das reaccións complexas, é necesario introducir conceptos fundamentais como o de reacción elemental e o de mecanismo de reacción. Despois estúdanse os dous tipos de reaccións elementais, unimoleculares ou bimoleculares, o que permite falar do concepto de molecularidade dunha reacción e a súa diferenza coa orde de reacción.

- ✓ A maioría das reaccións son complexas, é dicir, ocorren nunha secuencia de etapas chamadas **reaccións elementais**, cada unha das cales involucra soamente un pequeno número de moléculas ou ións.
- ✓ O conxunto de etapas elementais que dan lugar á reacción global denomínase **mecanismo de reacción**. Coñecido o mecanismo de reacción, pódese obter a ecuación cinética.
- ✓ Unha reacción elemental pode ser:
  - **unimolecular**: cando unha soa molécula transfórmase ou reordena os seus átomos. A súa ecuación de velocidade é de primeira orde respecto ao reactivo;
$$A \xrightarrow{k} P \quad \frac{d[A]}{dt} = -k [A]$$
  - **bimolecular**: cando dúas moléculas reaccionan intercambiando enerxía ou átomos, ou experimentando outro tipo de cambios. A súa ecuación de velocidade é de segunda orde.
$$A + B \xrightarrow{k} P \quad \frac{d[A]}{dt} = -k [A][B]$$
- ✓ **IMPORTANTE**: Hai que distinguir entre *molecularidade* (etapa elemental) e *orde de reacción* (ecuación cinética): unha reacción de segunda orde non ten que ser unha reacción bimolecular senón que pode ser unha reacción complexa con varias etapas elementais unimoleculares e bimoleculares.

2. Cinética de reaccións complexas (3 sesións)

Estúdanse separadamente os tres tipos de reaccións complexas máis habituais: reversibles, paralelas e consecutivas, aínda que, como se verá posteriormente, a maioría das reaccións químicas presentan mecanismos de reacción que combinan varias destas reaccións.

Para cada tipo de reacción expónse as ecuacións cinéticas diferenciais e obtéñense as ecuacións cinéticas integradas (nalgúns casos a obtención das ecuacións integradas realizarase mediante o software matemático *Matlab* na actividade complementaria proposta, véxase o anexo). Despois analízanse as variacións de concentración de reactivos e produtos co tempo, discutindo o comportamento característico de cada tipo de reacción e as diferenzas entre unhas e outras. No caso das reaccións reversibles, estudaranse os métodos de relaxación como técnicas usadas habitualmente para o estudo cinético destas reaccións.

Para que o alumno acade unha aprendizaxe significativa destes conceptos é necesaria a realización de exercicios e problemas con datos experimentais de reaccións dos tipos estudados. Durante as clases realizarase un

problema para cada tipo de reacción e exploranse outros para que o alumno os resolva como traballo persoal.

✓ **Reaccións reversibles:** nas que a reacción inversa (produtos para dar reactivos) é competitiva coa reacción directa (reactivos para dar produtos).

Consideramos unha reacción reversible na que os dous procesos son de primeira orde:

$$A \xrightleftharpoons[k_{-1}]{k_1} B \quad \text{Balance de materia: } [A]_0 = [A] + [B]$$

$t = 0$ $[A]_0$ 0 Ecuacións diferenciais: $-\frac{d[A]}{dt} = k_1[A] - k_{-1}[B]$, $-\frac{d[B]}{dt} = k_{-1}[B] - k_1[A]$

t $[A]$ $[B]$

Ecuacións de velocidade integradas:

$$[A] = \frac{k_{-1} + k_1 e^{-(k_1+k_{-1})t}}{k_1 + k_{-1}} [A]_0$$

$$[B] = [A]_0 - [A] = \frac{k_1 [1 - e^{-(k_1+k_{-1})t}]}{k_1 + k_{-1}} [A]_0$$

Para $t \rightarrow \infty$ as concentracións alcanzan os seus valores de equilibrio:

$$[A]_{eq} = \frac{k_{-1}}{k_1 + k_{-1}} [A]_0$$

$$[B]_{eq} = [A]_0 - [A]_{eq} = \frac{k_1}{k_1 + k_{-1}} [A]_0$$

Relación entre a constante de equilibrio termodinámica K e as constantes cinéticas

$$K = \frac{[B]_{eq}}{[A]_{eq}} = \frac{k_1}{k_{-1}}$$

✓ A cinética das reaccións reversibles estúdase mediante **métodos de relaxación**, que consisten en desprazar o sistema do equilibrio químico mediante unha perturbación e observar a volta (relaxación) do sistema ao equilibrio.

✓ A perturbación máis utilizada é un cambio súbito de temperatura (método de salto de temperatura ou *T-jump*), válido para reaccións con $\Delta H_r \neq 0$, pero pódense usar outras como cambio de presión, cambio de pH, excitación dun reactivo ou produto,...

A $\xrightleftharpoons[k_{-1}]{k_1}$ B Inicialmente o sistema está en equilibrio :

$t = 0$ $[A]_{eq}$ $[B]_{eq}$ $K = \frac{[B]_{eq}}{[A]_{eq}} = \frac{k_1}{k_{-1}} \rightarrow k_1[A]_{eq} = k_{-1}[B]_{eq}$

t $[A] = [A]_{eq} + x$ $[B] = [B]_{eq} - x$

Ao aplicar a perturbación, as concentracións de reactivos e produtos reaxústanse para alcanzar as novas concentracións de equilibrio cunha velocidade:

$$-\frac{d[A]}{dt} = k_1[A] - k_{-1}[B]$$

$$-\frac{d[A]}{dt} = \frac{dx}{dt} = -(k_1 + k_{-1})x$$

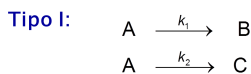
$$x = x_0 e^{-t/\tau}$$

Variación exponencial concentración-tempo

$$\tau = \frac{1}{k_1 + k_{-1}}$$

τ : tempo de relaxación

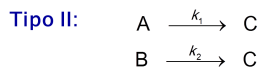
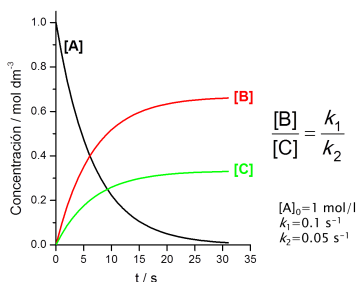
- ✓ **Reacciones paralelas ou competitivas:** nas que dous ou máis procesos compiten na desaparición dun determinado reactivo (tipo I) ou na aparición dun determinado produto (tipo II).

Inicialmente ($t=0$): $[A]_0 ; [B]_0 = [C]_0 = 0$

Ec. integradas: $[A] = [A]_0 e^{-(k_1+k_2)t}$

$$[B] = \frac{k_1}{k_1+k_2} ([A]_0 - [A]) \quad [C] = \frac{k_2}{k_1+k_2} ([A]_0 - [A])$$

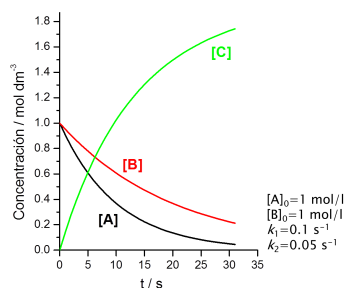

Inicialmente ($t=0$): $[A]_0 ; [B]_0 ; [C]_0 = 0$

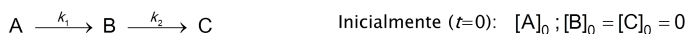
Ec. integradas: $[A] = [A]_0 e^{-k_1 t}$

$[B] = [B]_0 e^{-k_2 t}$

$$[C] = [A]_0 - [A]_0 e^{-k_1 t} + [B]_0 - [B]_0 e^{-k_2 t}$$

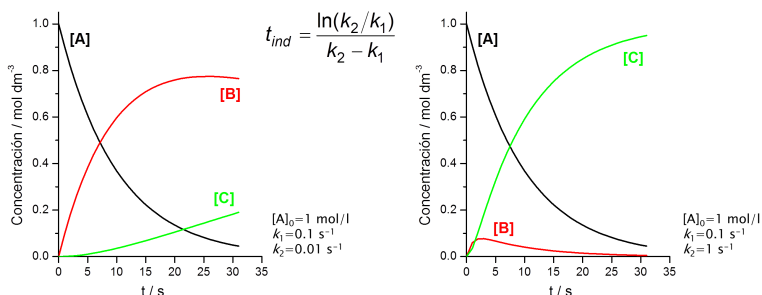
- ✓ **Reacciones consecutivas:** nas que o produto dunha reacción é o reactivo da seguinte. Consideramos unha reacción consecutiva na que os dous procesos son de primeira orde:

Ecuacións de velocidade integradas:

$$[A] = [A]_0 e^{-k_1 t} \quad [B] = [A]_0 \frac{k_1}{k_2 - k_1} (e^{-k_1 t} - e^{-k_2 t}) \quad [C] = [A]_0 \left(1 - \frac{k_2}{k_2 - k_1} e^{-k_1 t} + \frac{k_1}{k_2 - k_1} e^{-k_2 t} \right)$$

As concentracións do intermedio e do produto dependen da relación entre as constantes: si $k_2 \gg k_1$ a [B] é pequena ao longo da reacción, mentres que si $k_1 \gg k_2$ a [B] é grande e hai un período de inducción para a aparición de C (t_{ind} , correspondente ao máximo de [B]).

3. Determinación de mecanismos de reacción (1 sesión)

Unha vez determinada experimentalmente a ecuación de velocidade dunha reacción química, o estudo cinético conclúe coa formulación dun mecanismo de reacción que sexa compatible coa devandita ecuación de velocidade. Xeralmente o mecanismo de reacción é unha combinación de varias reaccións complexas dos tipos estudados anteriormente, polo que normalmente non é posible unha resolución analítica das ecuacións cinéticas e hai que recorrer á utilización de aproximacións.

Estúdanse dous tipos de aproximacións, a de estado estacionario e a da etapa limitante, e analízanse as diferenzas entre elas utilizando exemplos. Esta análise permite discutir en que casos é mellor aplicar a aproximación de estado estacionario e cando a aproximación da etapa limitante dá mellores resultados. Para unha aprendizaxe significativa destes conceptos é fundamental a realización de exercicios nos que se analiza o mecanismo proposto para unha reacción química e compárase a ecuación de velocidade derivada do devandito mecanismo coa obtida experimentalmente.

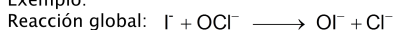
Unha vez determinada a ecuación de velocidade experimental, búscase un mecanismo de reacción que sexa compatible con esta. Se o mecanismo consta de varias etapas pode non ser posible a integración analítica das ecuacións cinéticas diferenciais, polo que se recorre á utilización de aproximacións:

- ✓ **Aproximación de estado estacionario:** considérase que os intermedios de reacción son moi reactivos polo que se consomen tan rapidamente como se forman, o que equivale a considerar que a variación de concentración dos intermedios co tempo é desprezable fronte á das demais especies participantes:

$$\frac{d[X]}{dt} \approx 0 \quad (X: \text{intermedio})$$

- ✓ **Aproximación da etapa limitante:** suponse que unha das etapas do mecanismo é especialmente lenta e, xa que logo, condiciona a velocidade global da reacción.

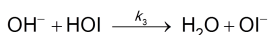
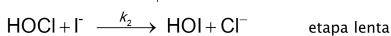
Exemplo:

Ecuación de
velocidade
experimental:

$$v = k_{\text{exp}} \frac{[\text{I}^-][\text{OCl}^-]}{[\text{OH}^-]}$$

Mecanismo:

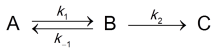
Aproximación de
preequilibrio :

$$v = k_2 \frac{k_1 [\text{I}^-][\text{OCl}^-]}{k_{-1} [\text{OH}^-]}$$

Aproximación de
estado estacionario:

$$v = \frac{k_1 k_2 [\text{I}^-][\text{OCl}^-]}{k_{-1} [\text{OH}^-] + k_2 [\text{I}^-]}$$

Exemplo: consideremos unha reacción en dúas etapas, sendo a primeira reversible:

Ecuacións diferenciais:

$$\begin{cases} \frac{d[A]}{dt} = -k_1[A] + k_{-1}[B] \\ \frac{d[B]}{dt} = k_1[A] - k_{-1}[B] - k_2[B] \\ \frac{d[C]}{dt} = k_2[B] \end{cases}$$

Ecuacións integradas complexas

Aproximación de estado estacionario:

$$\frac{d[B]}{dt} \approx 0 \Rightarrow [B] = \frac{k_1}{k_{-1} + k_2} [A]$$

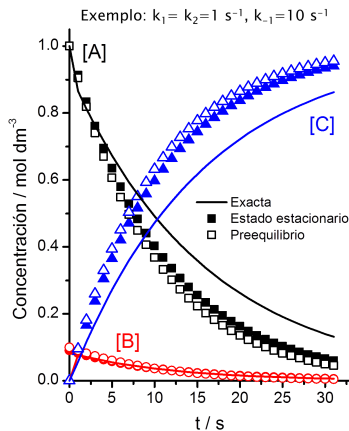
$$v = -\frac{d[A]}{dt} = \frac{d[C]}{dt} = \frac{k_1 k_2}{k_{-1} + k_2} [A]$$

Aproximación da etapa limitante:

a) $k_2 \gg k_{-1} \Rightarrow v = -\frac{d[A]}{dt} = \frac{d[C]}{dt} = k_1[A]$

b) $k_2 \ll k_{-1} \Rightarrow v = -\frac{d[A]}{dt} = \frac{d[C]}{dt} = k_2[B] = \frac{k_1 k_2}{k_{-1}} [A]$

$$\frac{[B]}{[A]} = \frac{k_1}{k_{-1}} = K \quad \text{Aproximación de preequilibrio}$$

4. Influencia da temperatura en reaccións complexas (1/2 sesión)

Estúdase a influencia da temperatura sobre a velocidade de reaccións complexas, utilizando unha ecuación de Arrhenius na que os parámetros dependen dos factores de frecuencia e das enerxías de activación das reaccións elementais. Estúdase por que a velocidade de reacción pode aumentar ou diminuír co incremento da temperatura, segundo sexan as enerxías de activación dos procesos simples que constitúen a reacción global. Tamén nesta sesión se incluírán exercicios para ilustrar o efecto estudado.

- ✓ A variación coa temperatura da velocidade dunha reacción complexa depende das enerxías de activación de cada unha das etapas elementais que determinan a velocidade da reacción global:

Exemplo: consideremos unha reacción complexa cuxa constante de velocidade determinada experimentalmente é unha combinación de constantes de velocidade de procesos elementais, cada unha das cales cumpre a ecuación de Arrhenius:

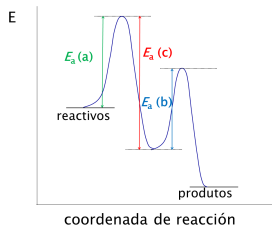
$$k_{\text{exp}} = \frac{k_a k_b}{k_c} = \frac{A(a) e^{-E_a(a)/RT} \times A(b) e^{-E_a(b)/RT}}{A(c) e^{-E_a(c)/RT}} \Rightarrow k_{\text{exp}} = \frac{A(a) A(b)}{A(c)} e^{-[E_a(a)+E_a(b)-E_a(c)]/RT}$$

A constante de velocidade experimental ten un comportamento tipo Arrhenius cunha enerxía de activación E_a dada por:

$$E_a = E_a(a) + E_a(b) - E_a(c)$$

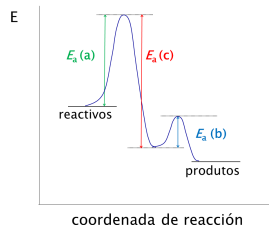
Caso 1: v aumenta con T

$$E_a(a) + E_a(b) > E_a(c) \Rightarrow E_a > 0$$

Caso 2: v diminúe con T

$$E_a(a) + E_a(b) < E_a(c) \Rightarrow E_a < 0$$

ACTIVIDADES PROPOSTAS

A actividade que se propón ten como obxectivo que o alumno coñeza e saiba utilizar un software matemático para a resolución de ecuacións diferenciais e sistemas de ecuacións diferenciais. Aínda que a actividade se centra nas ecuacións diferenciais cinéticas, o alumno adquirirá unha competencia que lle será de utilidade para outras materias e para o seu futuro profesional xa que as ecuacións diferenciais aparecen frecuentemente na Enxeñaría Química. O alumno, no momento de cursar esta materia, xa debe dispor dos coñecementos básicos de Matemáticas para poder abordar o obxectivo que se expón. Ata algúns dos alumnos realizaron prácticas na materia de primeiro curso *Matemáticas II* nas que se resolven ecuacións diferenciais sinxelas con *Matlab*. Xa que logo, as 2 sesións presenciais (impartidas xuntas) iniciaranse repasando os conceptos fundamentais e resolvendo ecuacións diferenciais de diferentes graos de complexidade, algunhas correspondentes aos sistemas estudados en teoría. A continuación presentarase aos alumnos un programa de *Matlab* no que se combina a resolución de ecuacións diferenciais coa realización dunha análise non lineal de datos experimentais utilizando a ecuación integrada obtida. Este programa explicárase cun exemplo para unha reacción complexa e exporanse problemas adicionais para que o alumno practique a utilización desta ferramenta matemática.

No anexo preséntase a resolución das ecuacións diferenciais das seguintes reaccións co programa *Matlab*:

- 1.1. reacción de orde 1: $A \rightarrow P$;
- 1.2. reacción de orde 2 no reactivo A: $A \rightarrow P$;
- 1.3. reacción de orde 2: $A+B \rightarrow P$;
- 1.4. reaccións reversibles: $A \rightleftharpoons P$;
- 1.5. reaccións consecutivas: $A \rightarrow B \rightarrow C$;
- 1.6. reaccións consecutivas con primeira etapa reversible: $A \rightleftharpoons B \rightarrow C$;
- 1.7. mutarrotación da Glicosa, reacción reversible $A \rightleftharpoons P$, axustes lineal e non lineal;
- 1.8. redución do ión Cromato, reaccións consecutivas con primeira etapa reversible: $A \rightleftharpoons B \rightarrow C$: axuste non lineal con resolución da ecuación de velocidade.

A elección do programa *Matlab* discútese na UD1 *Cinética Formal* da materia *Cinética Química*. Nesta UD1 preséntase tamén a función utilizada nos anexos 1.7. e 1.8. para o axuste non lineal: `CinQuiAxusteNonLineal`.

AVALIACIÓN

Ao comezo da unidade didáctica realizarase unha avaliación inicial mediante un cuestionario breve, co fin de avaliar a consecución de obxectivos da unidade didáctica 1, xa que nela sentan as bases para poder abordar os contidos desta unidade.

Ao longo do desenvolvemento da unidade didáctica pedirase ao alumno a resolución dun exercicio ou problema dos propostos no boletín e a súa entrega para ser corrixido e avaliado. Concretamente, os exercicios entregaranse tras a cuarta e a quinta sesións de teoría. Tamén se entregará un exercicio resolto en *Matlab* na data convida logo da realización da actividade complementaria proposta.

Tanto o cuestionario inicial como os exercicios que entregará o alumno durante o desenvolvemento da unidade didáctica teranse en conta na nota final do alumno. Para o conxunto das unidades didácticas estes exercicios e cuestionarios representarán o 15% da nota final.

ANEXOS

---

1. Resolución analítica de ecuacións diferenciais con *Matlab*

Presentamos aquí como obter a solución dunha ecuación diferencial de forma analítica con *Matlab*. Buscamos como solución unha ecuación simbólica que podemos usar en axustes con *Matlab* ou outros programas de análise de datos. Para realizar cálculos simbólicos, *Matlab* dispón dos *toolboxes*: *Symbolic Math* e *Extended Symbolic Math*, baseadas no programa *Maple*. Para visualizar o conxunto de ordes que compoñen este *toolbox* emprégase a orde `help symbolic`.

1.1. Reacción de orde 1: $A \rightarrow P$

Cinética de reacción de orde 1: $A \rightarrow P$

Condições iniciais:

$$[A](t = 0) = [A]_0 \text{ e } [P](t = 0) = 0$$

Ecuación diferencial:

$$-\frac{d[A]}{dt} = k \cdot [A]$$

Resolución en *Matlab*:

```
%% Resolución da ecuación diferencial
% Borrarnos o espazo de variables
clear
close all

% Declaramos as variables simbólicas
syms cA t k cA0

%Resolvemos a ecuación diferencial coas condicións iniciais
cA=dsolve('DcA=-k*cA','cA(0)=cA0');

% simplificamos
ca=simplify(cA)

%% Gráfica
% substituímos valores para as constantes k=1, cA0=1
cAs=subs(cA,[k cA0],[1 1])

% representamos cA cos parámetros substituídos entre t=0 e t=5
p1=ezplot(cAs,[0,5]);
hold on
p2=ezplot(1-cAs,[0,5]);
hold off
set(p1,'Color','red','LineStyle','-','LineWidth',2);
set(p2,'Color','blue','LineStyle','--','LineWidth',2);
axis([0 5 0 1])
title('Reacción Orde 1 A->P');
legend('cA','cP');
```

Resultado:

$$cA = cA0/\exp(k*t)$$

$$[A] = [A]_0 \cdot e^{-kt}$$

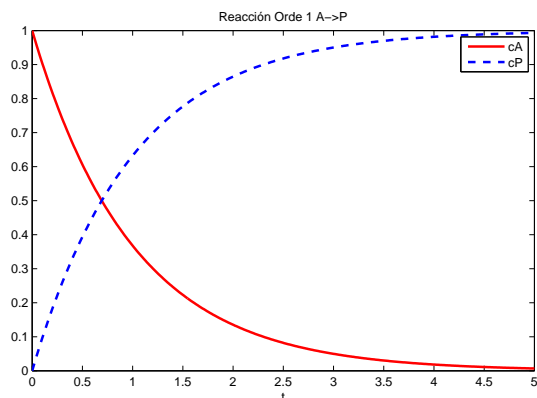

Figura 1: Reacción de orden 1: A → P
(k=1, cA0=1).

1.2. Reacción de orden 2 no reactivo A: A → P

Cinética de reacción de orden 2 no reactivo A: A → P

Condiciones iniciais:

$$[A](t=0) = [A]_0 \quad e \quad [P](t=0) = 0$$

Ecuación diferencial:

$$-\frac{d[A]}{dt} = k \cdot [A]^2$$

Resolución en *Matlab*:

```
%% Resolución da ecuación diferencial
% Borrarnos o espazo de variables
clear
close all

% Declaramos as variables simbólicas
syms cA t k cA0

%Resolvemos a ecuación diferencial coas condicións iniciais
cA=dsolve('DcA=-k*cA^2','cA(0)=cA0');

% simplificamos
ca=simplify(cA)

%% Gráfica
% substituímos valores para as constantes k=1, cA0=1
cAs=subs(cA,[k cA0],[1 1])

% representamos cA cos parámetros substituídos entre t=0 e t=5
p1=ezplot(cAs,[0,5]);
hold on
p2=ezplot(1-cAs,[0,5]);
hold off
set(p1,'Color','red','LineStyle','-','LineWidth',2);
set(p2,'Color','blue','LineStyle','--','LineWidth',2);
axis([0 5 0 1])
title('Reacción Orde 2 en A: A->P');
legend('cA','cP');
```

Resultado:

$$cA = 1/(k \cdot t + 1/cA0)$$

$$[A] = \frac{1}{k \cdot t + 1/[A]_0}$$

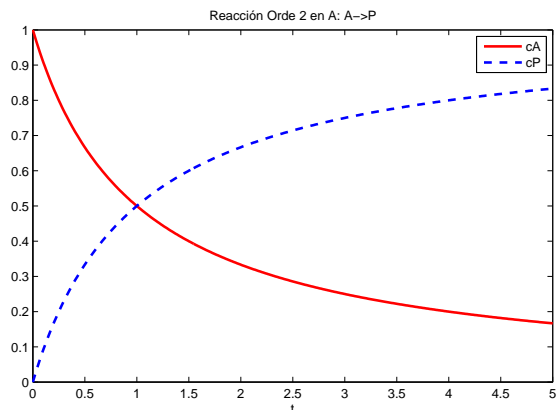

Figura 2: Reacción de orden 2 no reactivo A: A→P (k=1, cA0=1).

1.3. Reacción de orde 2: $A+B \rightarrow P$

Cinética de reacción de orde 2 con orde 1 en cada reactivo: $A+B \rightarrow P$

Condicións iniciais:

$$[A](t=0) = [A]_0, [B](t=0) = [B]_0, [P](t=0) = 0$$

Ecuación diferencial:

$$-\frac{d[A]}{dt} = k \cdot [A] \cdot [B]$$
$$[P] = [A]_0 - [A] = [B]_0 - [B]$$

Para resolver a ecuación diferencial ponse todo en función dunha soa variable, neste caso en función do produto $[P]$ ($[P] = x$):

$$-\frac{d[P]}{dt} = k \cdot ([A]_0 - [P]) \cdot ([B]_0 - [P])$$

Coidado, a solución que obtemos non é válida cando $[A]_0 = [B]_0$.

Resolución en *Matlab*:

```
%% Resolución da ecuación diferencial
% Borramos o espazo de variables
clear
close all

% Declaramos as variables simbólicas
syms cA cB cP t k cA0 cB0 cP0

%Resolvemos a ecuación diferencial coas condicións iniciais
cP=dsolve('DcP=k*(cA0-cP)*(cB0-cP)', 'cP(0)=0');

% simplificamos e escribimos o resultado dunha forma máis lexible
cP=simplify(cP)
pretty(cP)

%% Gráfica
% valores k, cA0, cB0
valor_k=1;
valor_cA0=1;
valor_cB0=3;
% substituímos valores para as constantes
cPs=subs(cP,[k cA0 cB0],[valor_k valor_cA0 valor_cB0]);

% representamos cA cos parámetros substituídos entre t=0 e t=5
p1=ezplot(valor_cA0-cPs,[0,5]);
hold on
p2=ezplot(valor_cB0-cPs,[0,5]);
p3=ezplot(cPs,[0,5]);
set(p1,'Color','red','LineStyle','-','LineWidth',2);
set(p2,'Color','blue','LineStyle','--','LineWidth',2);
set(p3,'Color','green','LineStyle','-.','LineWidth',2);
axis([0 5 0 3])
title('Reacción Orde 2: A+B -> P');
legend('cA','cB','cP');
```

Resultado:

$$c_P = c_{B0} + \frac{(c_{A0} \cdot c_{B0} - c_{B0}^2)}{(c_{B0} - (c_{A0} \cdot \exp(c_{A0} \cdot k \cdot t)) / \exp(c_{B0} \cdot k \cdot t))}$$

$$c_{B0} + \frac{c_{A0} \cdot c_{B0} - c_{B0}^2}{c_{A0} \cdot \exp(c_{A0} \cdot k \cdot t) - c_{B0} \cdot \exp(c_{B0} \cdot k \cdot t)}$$

$$[P] = [B]_0 + \frac{[A]_0 \cdot [B]_0 - [B]_0^2}{[B]_0 - [A]_0 e^{([A]_0 - [B]_0)kt}}$$

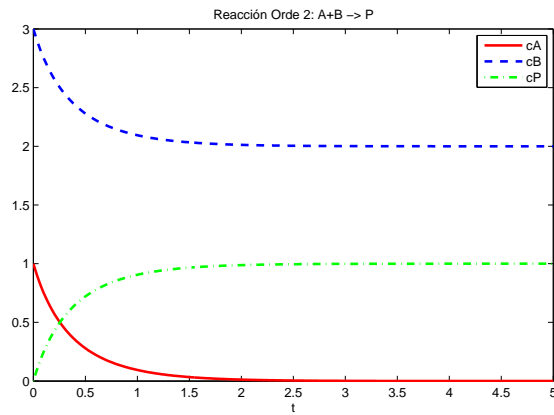
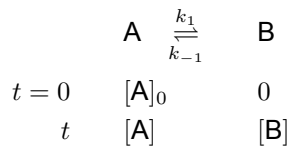

Figura 3: Reacción de orden 2: A+B→P (k=1, cA0=1, CB0=3).

1.4. Reacciones reversibles: A⇌B

Cinética de reacción reversible:

Balance de materia:

$$[A]_0 = [A] + [B]$$

Condiciones iniciales:

$$[A](t = 0) = [A]_0 \quad e \quad [B](t = 0) = 0$$

Ecuación diferencial:

$$-\frac{d[A]}{dt} = k_1 \cdot [A] - k_{-1} [B]$$

$$-\frac{d[B]}{dt} = k_{-1} \cdot [B] - k_1 [A]$$

O balance de materia indica que

$$[A]_0 = [A] + [B]$$

$$\Rightarrow [B] = [A]_0 - [A]$$

$$\Rightarrow \frac{d[B]}{dt} = -\frac{d[A]}{dt}$$

Entón é suficiente resolver unha das dúas ecuacións diferenciais, substituíndo o balance de materia para eliminar [B]:

$$-\frac{d[A]}{dt} = k_1 \cdot [A] - k_{-1}([A]_0 - [A])$$

Resolución en *Matlab*:

```
%% Resolución da ecuación diferencial
% Borramos o espazo de variables
clear
close all

% Declaramos as variables simbólicas
syms cA cB t k1 km1 cA0 cB0

% Resolvemos a ecuación diferencial coas condicións iniciais
cA=dsolve('DcA=-(k1*cA-km1*(cA0-cA))','cA(0)=cA0');

% simplificamos e escribimos o resultado dunha forma máis lexible
cA=simplify(cA)
pretty(cA)

%% Gráfica
% substituímos valores para as constantes k1=0.1, km1=0.05 cA0=1, cB0=0
cAs=subs(cA,[k1 km1 cA0],[0.1 0.05 1]);

% representamos cA, cB cos parámetros substituídos
p1=ezplot(cAs,[0,40]);
hold on
p2=ezplot(1-cAs,[0,40]);
set(p1,'Color','red','LineStyle','-', 'LineWidth', 2);
set(p2,'Color','blue','LineStyle','--', 'LineWidth', 2);
axis ([0 40 0 1])
title('Reacción reversible: A <-> B');
legend('cA','cB');
```

Resultado:

$$cA = (cA0*km1 + (cA0*k1)/\exp(t*(k1 + km1)))/(k1 + km1)$$

$$cA_0 \left[\frac{k_1}{k_1 + k_{-1}} + \frac{k_{-1}}{k_1 + k_{-1}} \exp(-t(k_1 + k_{-1})) \right]$$

$$[A](t) = [A]_0 \frac{k_{-1} + k_1 e^{-(k_1 + k_{-1})t}}{k_1 + k_{-1}}$$

e coas concentracións inicial $[A]_0$ e de equilibrio $[A]_{eq} = [A](t \rightarrow \infty)$ e o constante de velocidade de relaxación R_0 :

$$[A]_{eq} = \frac{k_{-1}}{k_1 + k_{-1}} [A]_0$$

$$[A]_0 - [A]_{eq} = [B]_{eq} = \frac{k_1}{k_1 + k_{-1}} [A]_0$$

$$R_0 = k_1 + k_{-1}$$

$$[A] = [A]_{eq} + ([A]_0 - [A]_{eq}) e^{-R_0 t}$$

No parágrafo 1.7. presentamos un exemplo dun axuste non lineal combinado coa integración da ecuación de velocidade.

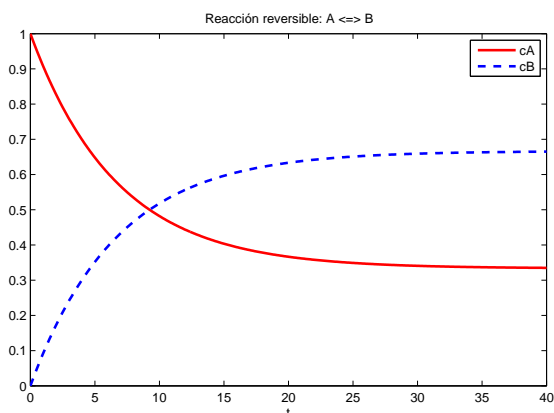

Figura 4: Reaccións reversibles: $A \rightleftharpoons B$ ($k_1=0.1$, $k_{-1}=0.05$, $cA_0=1$).

1.5. Reaccións consecutivas: $A \rightarrow B \rightarrow C$

Cinética de reacción consecutiva:

Balance de materia:

$$[A]_0 = [A] + [B] + [C]$$

Condições iniciais:

$$[A](t=0) = [A]_0, [B](t=0) = 0 \text{ e } [C](t=0) = 0$$

Ecuación diferencial:

$$\frac{d[A]}{dt} = -k_1 [A]$$

$$\frac{d[B]}{dt} = k_1 [A] - k_2 [B]$$

$$\frac{d[C]}{dt} = k_2 [B]$$

O balance de materia indica que

$$[A]_0 = [A] + [B] + [C]$$

$$\Rightarrow [C] = [A]_0 - [A] - [B]$$

$$\Rightarrow \frac{d[C]}{dt} = -\frac{d[A]}{dt} - \frac{d[B]}{dt}$$

Entón é suficiente resolver *dúas* das tres ecuacións diferenciais, substituíndo o balance de materia para eliminar [C]:

$$\frac{d[A]}{dt} = -k_1 [A]$$

$$\frac{d[B]}{dt} = k_1 [A] - k_2 [B]$$

Neste caso temos que resolver un *sistema de ecuacións diferenciais*.

Resolución en *Matlab*:

```
%% Resolución da ecuación diferencial
% Borramos o espazo de variables
clear
close all

% Declaramos as variables simbólicas
syms cA cB cC t k1 k2 cA0 cB0 cC0

% Resolvemos o sistema de ecuacións diferenciais coas condicións
    iniciais
[cA, cB]=dsolve('DcA=-k1*cA', 'DcB=k1*cA-k2*cB', 'cA(0)=cA0, cB(0)=0');

% simplificamos
cA=simplify(cA)
cB=simplify(cB)

% definimos a concentración cC en base do balance de materia
cC=simplify(cA0-cA-cB)

%% Gráfica
% definimos as constantes y sus valores en dos variables
constantes = [k1 k2 cA0];
valores = [0.1 0.01 1];
```

```

% sustituimos valores para las constantes
cAs=subs(cA,constantes,valores);
cBs=subs(cB,constantes,valores);
cCs=subs(cC,constantes,valores);

% representamos cA, cB cos parámetros substituídos
p1=ezplot(cAs,[0,40]);
hold on
p2=ezplot(cBs,[0,40]);
p3=ezplot(cCs,[0,40]);
axis ([0 40 0 1])
title('A -> B -> C');
set(p1,'Color','black','LineStyle','-', 'LineWidth', 2);
set(p2,'Color','red','LineStyle','--', 'LineWidth', 2);
set(p3,'Color','green','LineStyle','-.', 'LineWidth', 2);
s='';
for i=1:length(constantes), s=[s ' ' char(constantes(i))]; end;
annotation('textbox',[0.4 0.5 0.1 0.1],'String',['[ ' s ' ] = [ ' num2str(
    valores,'%0.4g ' ) ' ]'],'EdgeColor',[1 1 1]);
% añadimos una leyenda
legend('cA','cB','cC');

```

Resultado:

```

cA = cA0/exp(k1*t)
cB = -(cA0*k1*(1/exp(k1*t) - 1/exp(k2*t)))/(k1 - k2)
cC = (cA0*(k1 - k2 - k1/exp(k2*t) + k2/exp(k1*t)))/(k1 - k2)

```

$$\begin{aligned}
 [A] &= [A]_0 e^{-k_1 t} \\
 [B] &= [A]_0 \frac{k_1}{k_2 - k_1} (e^{-k_1 t} - e^{-k_2 t}) \\
 [C] &= [A]_0 \frac{k_2(1 - e^{-k_1 t}) - k_1(1 - e^{-k_2 t})}{k_2 - k_1} \\
 &= [A]_0 \left(1 - \frac{k_2}{k_2 - k_1} e^{-k_1 t} + \frac{k_1}{k_2 - k_1} e^{-k_2 t} \right)
 \end{aligned}$$

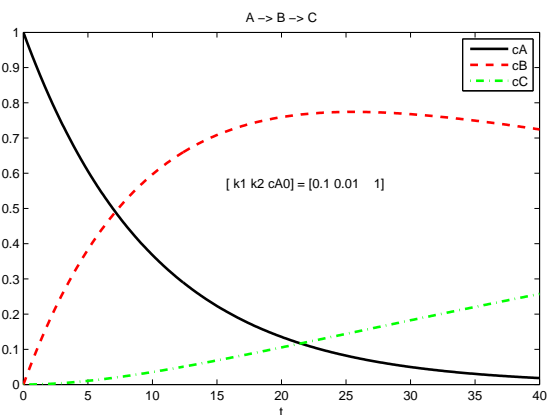

Figura 5: Reacciones consecutivas: $A \rightarrow B \rightarrow C$ ($k_1=0.1$, $k_2=0.01$, $c_{A0}=1$).

e con outros parámetros: $k_1=0.1$, $k_2=1$, $c_{A0}=1$:

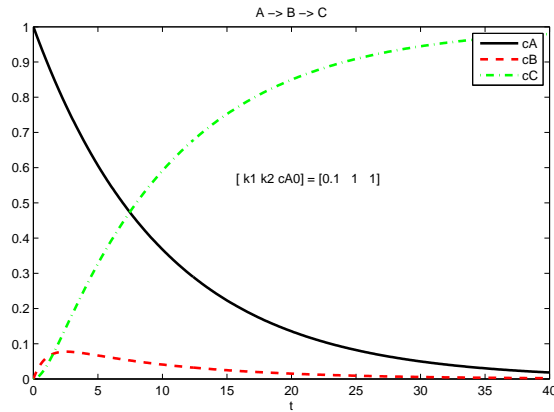
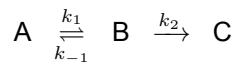

Figura 6: Reacciones consecutivas: $A \rightarrow B \rightarrow C$ ($k_1=0.1$, $k_2=1$, $c_{A0}=1$).

1.6. Reacciones consecutivas con primeira etapa reversible: $A \rightleftharpoons B \rightarrow C$

Cinética de reacción consecutiva:

Balance de materia:

$$[A]_0 = [A] + [B] + [C]$$

Condiciones iniciales:

$$[A](t=0) = [A]_0, [B](t=0) = 0 \text{ e } [C](t=0) = 0$$

Ecuaciones diferenciales:

$$\frac{d[A]}{dt} = -k_1 [A] + k_{-1} [B]$$

$$\frac{d[B]}{dt} = k_1 [A] - k_{-1} [B] - k_2 [B]$$

$$\frac{d[C]}{dt} = k_2 [B]$$

O balance de materia indica que

$$[A]_0 = [A] + [B] + [C]$$

$$\Rightarrow [C] = [A]_0 - [A] - [B]$$

$$\Rightarrow \frac{d[C]}{dt} = -\frac{d[A]}{dt} - \frac{d[B]}{dt}$$

Entón é suficiente resolver *dúas* das tres ecuacións diferenciais, substituíndo o balance de materia para eliminar [C]:

$$\frac{d[A]}{dt} = -k_1 [A] + k_{-1} [B]$$

$$\frac{d[B]}{dt} = k_1 [A] - k_{-1} [B] - k_2 [B]$$

Neste caso temos que resolver un *sistema de ecuacións diferenciais*.

Resolución en *Matlab*:

```
%% Resolución da ecuación diferencial
% Borrarnos o espazo de variables
clear
close all

% Declaramos as variables simbólicas
syms cA cB cC t k1 km1 k2 cA0 cB0 cC0

% Resolvemos o sistema de ecuacións diferenciais coas condicións
iniciais
[cA,cB]=dsolve('DcA=-k1*cA+km1*cB','DcB=k1*cA-km1*cB-k2*cB','cA(0)=cA0,
cB(0)=0');
% Simplificamos
cA=simplify(cA);
cB=simplify(cB);

% definimos a concentración cC en base do balance de materia
cC=simplify(cA0-cA-cB);

%% Gráfica
% definimos as constantes y sus valores en dos variables
constantes = [k1 km1 k2 cA0];
valores = [0.1 0.001 0.01 1];

% substituímos valores para as constantes
cAs=subs(cA,constantes,valores);
cBs=subs(cB,constantes,valores);
cCs=subs(cC,constantes,valores);

% representamos cA, cB cos parámetros substituídos
p1=ezplot(cAs,[0,40]);
hold on
p2=ezplot(cBs,[0,40]);
p3=ezplot(cCs,[0,40]);
axis ([0 40 0 1])
title('A <=> B -> C');
set(p1,'Color','black','LineStyle','-','LineWidth',2);
set(p2,'Color','red','LineStyle','--','LineWidth',2);
set(p3,'Color','green','LineStyle','-','LineWidth',2);
s='';
for i=1:length(constantes), s=[s ' ' char(constantes(i))]; end;
annotation('textbox',[0.4 0.5 0.1 0.1],'String',[' ' s ' ] = [ ' num2str(
valores,'%0.4g ') ' ]'],'EdgeColor',[1 1 1]);
% añadimos una leyenda
legend('cA','cB','cC');
```

Resultado:

```

cA =
(cA0*((k1^2 - 2*k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)^(1/2)/exp((
t*(k1^2 - 2*k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)^(1/2))/2)
+ exp((t*(k1^2 - 2*k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)
^(1/2))/2)*(k1^2 - 2*k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)
^(1/2) + k1/exp((t*(k1^2 - 2*k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 +
km1^2)^(1/2))/2) - k1*exp((t*(k1^2 - 2*k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 +
2*k2*km1 + km1^2)^(1/2))/2) - k2/exp((t*(k1^2 - 2*k1*k2 + 2*k1*km1
+ k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)^(1/2))/2) + k2*exp((t*(k1^2 - 2*k1*k2
+ 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)^(1/2))/2) - km1/exp((t*(k1^2
- 2*k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)^(1/2))/2) + km1*
exp((t*(k1^2 - 2*k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)^(1/2)
)/2)))/(2*exp((k1*t)/2)*exp((k2*t)/2)*exp((km1*t)/2)*(k1^2 - 2*k1*
k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)^(1/2))

cB =
(2*cA0*k1*sinh((t*(k1^2 - 2*k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)
^(1/2))/2))/(exp((k1*t)/2)*exp((k2*t)/2)*exp((km1*t)/2)*(k1^2 - 2*
k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2)^(1/2))

cC = cA0-cA-cB

```

Ao ser unha solución moi longa tentamos abreviar termos recorrentes. A instrución `subexpr` devolve en `r` un termo recorrente e substitúeo en `cAr` ou `cBr` por `r`. Tentamos con `simple` simplificalo aínda máis. Entón obtemos a seguinte solución algo máis curta:

```

% substituímos en cA o termo recorrente r
[cAB,r] = subexpr([cA cB],'r');
r
cAr=simplify(cAB(1))
cBr=simplify(cAB(2))

r = k1^2 - 2*k1*k2 + 2*k1*km1 + k2^2 + 2*k2*km1 + km1^2

cAr = (cA0*(2*r^(1/2)*cosh((r^(1/2)*t)/2) - 2*k1*sinh((r^(1/2)*t)/2) +
2*k2*sinh((r^(1/2)*t)/2) + 2*km1*sinh((r^(1/2)*t)/2)))/(2*r^(1/2)*
exp((k1*t)/2 + (k2*t)/2 + (km1*t)/2))

cBr = (2*cA0*k1*sinh((r^(1/2)*t)/2))/(r^(1/2)*exp((k1*t)/2)*exp((k2*t)
/2)*exp((km1*t)/2))

```

Coas abreviacións p , s e r pódese abreviar aínda algo máis:

$$p = k_1 + k_{-1} + k_2$$

$$s = k_1 - k_{-1} - k_2$$

$$r = \sqrt{p^2 - 4k_2k_1}$$

$$[A] = [A]_0 \frac{s + r - (s - r) e^{rt}}{2r} e^{-\frac{(p+r)t}{2}}$$

$$[B] = [A]_0 \frac{k_1}{r} \left(e^{\frac{(r-p)t}{2}} - e^{-\frac{(r+p)t}{2}} \right)$$

$$[C] = [A]_0 - [A] - [B]$$

Esta solución é en todo caso demasiado longa para programala como modelo nun programa de axuste. É máis conveniente resolver a ecuación de velocidade directamente no programa de axuste de *Matlab* e usar a solución para o axuste non lineal. Os *scripts* de *Matlab* do axuste non lineal presentados na Unidade didáctica 1 xa prevén esta variante. No parágrafo 1.8. presentamos un exemplo dun axuste non lineal combinado coa integración da ecuación de velocidade.

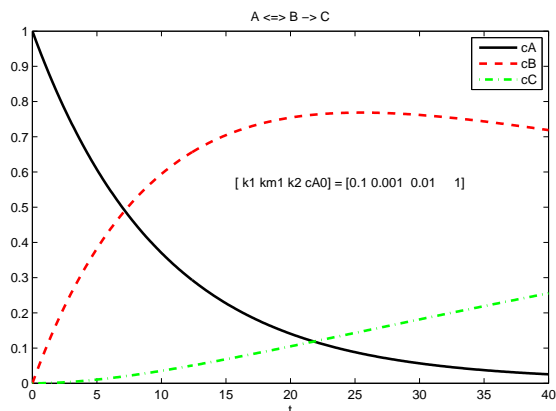

Figura 7: Reaccións consecutivas con primeira etapa reversible: $A \rightleftharpoons B \rightarrow C$ ($k_1=0.1$, $km_1=0.001$, $k_2=0.01$, $c_{A0}=1$).

1.7. Mutarrotación da Glicosa. $A \rightleftharpoons B$. Axustes lineal e non lineal

Exemplo dunha reacción reversible:

A reacción de mutarrotación da glicosa é unha reacción reversible que se seguiu cinéticamente utilizando a polarimetría. En medidas a 20 °C nun tubo polarimétrico de 1 dm de lonxitude obtivéronse os datos dados na táboa. Demostra que os procesos directo e inverso son de orde uno e calcula as constantes de velocidade e de equilibrio, así como a concentración de alfa-D-glicosa que había ao comezo do experimento.

Datos:

Actividades ópticas específicas $[\alpha](20,D)$ da alfa- e beta-D-glicosa=112,2 e 18,7, respectivamente, ambas as dúas en graos $dm^2 mol^{-1}$.

Lembra que:

$\alpha = [\alpha]_D^{20} \times d \times c$, onde c ($mol dm^{-3}$) é a concentración e d (dm) é o camiño óptico.

(Datos de Avery, 1982)

t / min	10	20	40	60	80	100	equil.
α /graos	20,26	18,92	16,82	15,22	14,06	13,18	10,60

Solución:

A magnitude experimental é o *ángulo de rotación da luz polarizada* $\alpha(t)$ en función do tempo t . A tempo $t = 0$ obsérvase un ángulo de rotación α_0 e a tempo infinito (equilibrio) o ángulo $\alpha_\infty = \alpha_{eq}$.

O ángulo de rotación $\alpha(t)$ é proporcional á concentración de glicosa $[A]$:

$$\alpha(t) = [\alpha]_D^{20} \times d \times [A]$$

A concentración de glicosa segue unha *reacción reversible* $A \rightleftharpoons P$ coa ecuación de velocidade integrada (vea Anexo 1.4):

$$R_0 = k_1 + k_{-1}$$
$$[A] = [A]_{eq} + ([A]_0 - [A]_{eq}) e^{-R_0 t}$$

coa concentración inicial $[A]_0$ e de equilibrio $[A]_{eq}$ e o constante de velocidade de relaxación R_0 .

Entón o ángulo de rotación da luz polarizada $\alpha(t)$ e:

$$\alpha(t) = [\alpha]_D^{20} d [A]_{eq} + [\alpha]_D^{20} d ([A]_0 - [A]_{eq}) e^{-R_0 t}$$
$$= \alpha_{eq} + (\alpha_0 - \alpha_{eq}) e^{-R_0 t}$$

Para o axuste non lineal abreviamos $\alpha_{max} = (\alpha_0 - \alpha_{eq})$:

$$\alpha(t) = \alpha_{eq} + \alpha_{max} \cdot e^{-R_0 t}$$

A función linealizada require o valor de $\alpha_{eq} = \alpha_\infty$:

$$\ln(\alpha(t) - \alpha_{eq}) = \ln(\alpha_{max}) - R_0 t$$

Neste problema aplicamos o axuste *lineal* e o *non lineal*.

Programa (script) de Matlab para o axuste lineal.

ScriptMutarotacionGlucosa_Reversible_Lineal_G.m

```
% ScriptMutarotacionGlucosa_Reversible_Lineal_G.m
% Script para o axuste lineal
% 10/2012 USC Wajih Al-Soufi, Mercedes Novo
%
% V2.0 - Galego

%% Exemplo de reacción reversible
% A reacción de mutarrotación da glicosa é unha reacción reversible
% que se seguiu cinéticamente utilizando a polarimetría. En medidas a
% 20°C nun tubo polarimétrico de 1 dm de lonxitude obtivéronse os datos
% dados na táboa. Demostra que os procesos directo e inverso son de
% orde uno e calcula as constantes de velocidade e de equilibrio, así
% como
% a concentración de alfa-D-glicosa que había ao comezo do experimento.
% Datos:
% Actividades ópticas específicas [alfa](20,D) da alfa- e
% beta-D-glicosa=112,2 e 18,7, respectivamente, ambas as dúas en graos
% dm^-2 mol^-1.
```

```

%
% Lembra que: alfa = [alfa](20,D)*d*c, onde c(mol dm^-3) é a
% concentración e d(dm) é o camiño óptico.

% t/min 10 20 40 60 80 100 equil.
% alfa/graos 20.26 18.92 16.82 15.22 14.06 13.18 10.60

% (Datos de Avery, 1982)

%% Formulación do problema
% Datos: Actividade óptica alfa en función do tempo
%
% Propiedade experimental: lambda(t) = alfa(t)
%
% Ecuación linealizada:
%
% log(alfa(t)-alfaEq) = log(alfaMax) - R0 * t
%
% alfaEq = 10.60 graos
%
%% Inicializar
% Borrar espazo de variables
clear;
close all;

%% Datos
datosTempo=[10 20 40 60 80 100]; % t/min
datosLambda=[20.26 18.92 16.82 15.22 14.06 13.18]; % alfa/graos

% Descrición dos datos para os eixos das gráficas
titulo.Datos='Mutarrotación da Glicosa';
titulo.Tempo='t/min';
titulo.Lambda='alfa/graos';

%% Representación dos datos orixinais (opcional)
plot(datosTempo,datosLambda,'+');
title(['titulo.Datos ' - Datos Experimentais']);
xlabel(titulo.Tempo);ylabel(titulo.Lambda);

%% %% Linealizamos os datos
datosLambdaLin = log(datosLambda - 10.60); % 10.60 é o valor en
equilibrio

%% Executamos a función de axuste lineal
[resString,p,sp,datosLambdaLinFit] = CinQuiAxusteLineal(datosTempo,
datosLambdaLin,titulo);

```

Como resultado obtemos as gráficas da figura 8 e os valores dos parámetros axustados coa súa incerteza:

```

-----
Mutarrotación da Glicosa
RESULTADOS DO AXUSTE LINEAL
e = p(1)*t + p(2)
parámetro = <p> ± s(<p>)
p(1) = -0.01466 ± 2.6e-005
p(2) = 2.413 ± 0.0016
-----

```

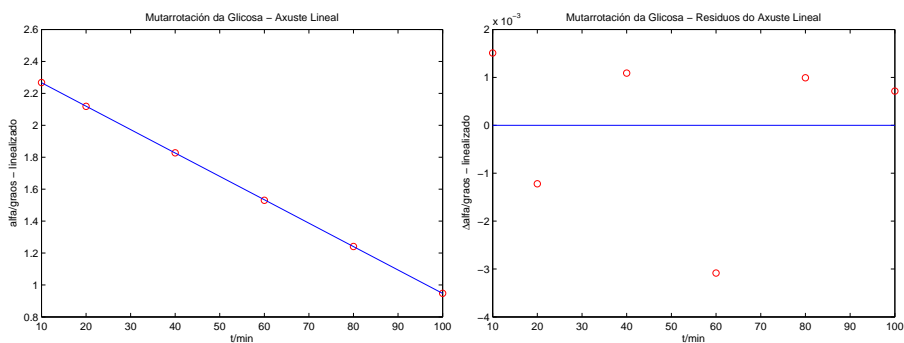

Figura 8: Mutarrotación da Glicosa: Resultado do axuste lineal

Programa (script) de Matlab para o axuste non lineal.

Neste caso axustamos directamente o ángulo de rotación $\alpha(t)$ dado no problema.

ScriptMutarotacionGlucosa_Reversible_NonLineal_G.m

```
% ScriptMutarotacionGlucosa_Reversible_NonLineal_G.m
% Script para o axuste non lineal
%
% 10/2012 USC Wajih Al-Soufi, Mercedes Novo
%
% V2 - Galego

%% Exemplo de reacción reversible
% A reacción de mutarrotación da glicosa é unha reacción reversible
% que se seguiu cinéticamente utilizando a polarimetría. En medidas a
% 20°C nun tubo polarimétrico de 1 dm de lonxitude obtivéronse os datos
% dados na táboa. Demostra que os procesos directo e inverso son de
% orde uno e calcula as constantes de velocidade e de equilibrio, así
% como
% a concentración de alfa-D-glicosa que había ao comezo do experimento.
% Datos:
% Actividades ópticas específicas [alfa](20,D) da alfa- e
% beta-D-glicosa=112,2 e 18,7, respectivamente, ambas as dúas en graos
% dm2 mol-1.
% Lembra que: alfa = [alfa](20,D)*d*c, onde c(mol dm-3) é a
% concentración e d(dm) é o camiño óptico.

% t/min 10 20 40 60 80 100 equil.
% alfa/graos 20.26 18.92 16.82 15.22 14.06 13.18 10.60

% (Datos de Avery, 1982)

%% Formulación do problema
% Datos: Actividade óptica alfa en función do tempo
%
% Propiedade experimental: lambda(t) = alfa(t)
%
% alfa(t)= alfaEq + alfaMax*exp(-R0*t)
%

%% Inicializar
```

```

% Borrar espazo de variables
clear;
close all;

%% Datos
datosTempo=[10 20 40 60 80 100]; % t/min
datosLambda=[20.26 18.92 16.82 15.22 14.06 13.18]; % alfa/graos

% Descrición dos datos para os eixos das gráficas
titulo.Datos='Mutarrotación da glicosa';
titulo.Tempo='t/min';
titulo.Lambda='alfa/graos';

%% Representamos os datos
plot(datosTempo,datosLambda,'+');
title(['titulo.Datos ' - Datos Experimentais']);
xlabel(titulo.Tempo);ylabel(titulo.Lambda);
hold on % Manter activa a figura para engadir outra curva

%% %% Definimos a función de concentración

%% Alternativa (1): coa solución xa coñecida da ecuación diferencial
% Declaramos as variables simbólicas da función de concentración
syms t alfaEq alfaMax R0 alfa
alfa= alfaEq + alfaMax*exp(-R0*t);

%% Definimos a función simbólica para lambda(t)
syms lambda % Declaramos as variables simbólicas
lambda=alfa; % Definimos a función simbólica

%% definimos os parámetros de axuste (vector columna)
par=[alfaEq;alfaMax;R0];

%% Valores de axuste iniciais
% definimos os valores seguindo a orde de par
par0=[10; 1; -0.01];

%% Substituímos as concentracións iniciais dos reactivos
lambdai=subs(lambda, [], []);

%% Executamos o axuste non lineal
[resString,p,sp,datosLambdaFit] = CinQuiAxusteNonLineal(datosTempo,
    datosLambda,titulo,lambdai,par,par0);

```

Como resultado obtemos as gráficas da figura 9 e os valores dos parámetros axustados coa súa incerteza:

```

-----
Mutarrotación da glicosa
RESULTADOS DO AXUSTE NON LINEAL
parámetro = <p> ± s(<p>) [Intervalos de confianza de 95%]
alfaEq = 10.65 ± 0.061 [10.46 10.84]
alfaMax = 11.14 ± 0.049 [10.98 11.29]
R0 = 0.01482 ± 0.00017 [0.01428 0.01535]
-----

```

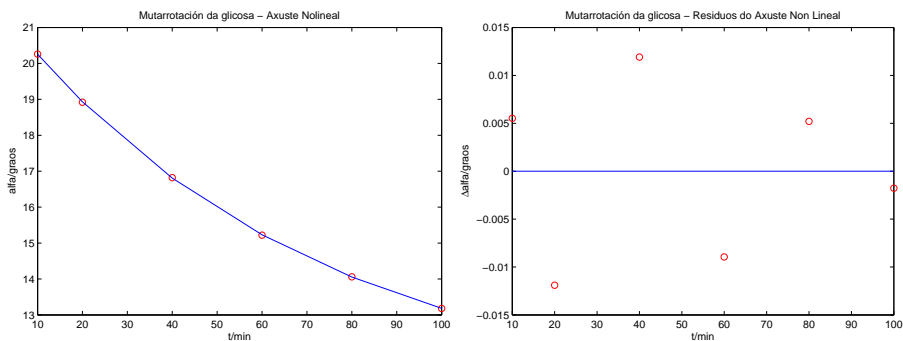
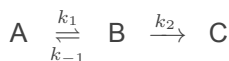

Figura 9: Mutarrotación da Glicosa: Resultado do axuste lineal

1.8. Redución ión Cromato. $A \rightleftharpoons B \rightarrow C$. Axuste non lineal con resolución da ecuación de velocidade

A reacción de redución do ión cromato polo tripéptido glucatión (GSH) a pH próximo ao neutro é un proceso redox que segue un mecanismo de dúas etapas consecutivas no que a primeira etapa é a formación reversible dunha sustancia intermedia, o tioéster de cromo (IV). En condicións de exceso de GSH, este mecanismo pódese representar mediante o esquema seguinte, no que A é o ión cromato, B é o intermedio e C é o produto da reacción (ión cromo III):

A cinética desta reacción seguíuse medindo a absorbancia a 370 nm, que corresponde á absorción do ión cromato (A), e a 430 nm, que corresponde á absorción do intermedio (B), en función do tempo durante uns 40 min. Os datos danse na táboa adxunta. A concentración inicial de ión cromato foi $1,0 \times 10^{-4}$ M. Resolve as ecuacións diferenciais para este sistema e determina as constantes de velocidade implicadas no mecanismo. (Datos de Ramachandran e Halpern, 1997)

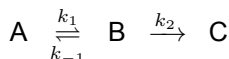
t/s	0	100	200	300	400	500	600	700	900
A(370nm)	0,557	0,383	0,298	0,251	0,218	0,200	0,182	0,172	0,156
A(430nm)	-0,001	0,137	0,197	0,224	0,224	0,226	0,227	0,217	0,208

t/s	1100	1300	1500	1700	1900	2100	2300
abs(370nm)	0,137	0,137	0,119	0,113	0,095	0,085	0,083
abs(430nm)	0,192	0,168	0,160	0,150	0,133	0,128	0,115

Solución:

A magnitude experimental é a absorbión do reactivo A (ou B) en función do tempo.

A reacción é consecutiva coa primeira etapa reversible (vexa o parágrafo 1.6),

coas ecuacións de velocidade diferenciais:

$$\frac{d[A]}{dt} = -k_1 [A] + k_{-1} [B]$$
$$\frac{d[B]}{dt} = k_1 [A] - k_{-1} [B] - k_2 [B]$$

coas concentracións iniciais:

$$[A](0) = [A]_0, [B](0) = [B]_0, [C](0) = 0$$

Neste caso resolvemos a ecuación diferencial directamente no programa de axuste sen a necesidade de manexar a solución tan complicada.

Para calcular a absorción do reactivo A (ou B) aplicamos a Lei de Lambert-Beer ($abs = \epsilon \ell$) e multiplicamos a concentración de A (ou B) coa súa absorptividade molar (por 1 cm):

$$abs = absMolar \cdot [A]$$

absMolar: absorptividade molar (por 1 cm)

Programa (script) de Matlab para o axuste lineal.

ScriptReduccionCromato_ConsecutivaRev_NonLin_G.m

```
%ScriptReduccionCromato_ConsecutivaRev_NonLin_G.m
% Matlab Script para a resolución dunha ecuación diferencial cinética e
% o axuste non lineal da solución a datos experimentais

% 10/2012 USC Wajih Al-Soufi, Mercedes Novo
%
% V2 - Galego

%% Problema
% (Baseado en Ramachandran e Halpern, 1997, JCE74p975). A reacción de
% redución do ión cromato polo tripéptido glucatión (GSH) a pH próximo
% ao neutro é un proceso redox que segue un mecanismo de dúas etapas
% consecutivas no que a primeira etapa é a formación reversible dunha
% sustancia intermedia, o tioéster de cromo (IV). En condicións de
% exceso
% de GSH, este mecanismo pódese representar mediante o esquema
% seguinte, no que A é o ión cromato, B é o intermedio e C é o
% produto da reacción (ión cromo III):
%
% A <==(k1,km1)==> B --(k2)--> C
%
% A cinética desta reacción seguiuuse medindo a absorbancia a 370 nm,
% que corresponde á absorción do ión cromato (A), e a 430 nm, que
% corresponde á absorción do intermedio (B), en función do tempo
% durante uns 40 min. Os datos danse na táboa adxunta. A
% concentración inicial de ión cromato foi  $1,0 \times 10^{-4}$  M. Resolve as
% ecuacións diferenciais para este sistema e determina as constantes de
% velocidade implicadas no mecanismo. (Datos de Ramachandran e Halpern,
% 1997)
```

```

% t/s = 0 100 200 300 400 500 600 700 900 1100 1300 1500 1700 1900 2100
2300
% abs(370nm) = 0.557 0.383 0.298 0.251 0.218 0.200 0.182 0.172 0.156
0.137 0.137 0.119 0.113 0.095 0.085 0.083
% abs(430nm) = -0.001 0.137 0.197 0.224 0.224 0.226 0.227 0.217 0.208
0.192 0.168 0.160 0.150 0.133 0.128 0.115

%% Formulación do problema
% Datos: absorción do reactivo A en función do tempo
%
% Propiedade experimental: lambda(t) = absorción(t)
%
% *Modelo:*
% Reacción consecutiva con primeira etapa reversible
% A <==(k1,km1)==> B --(k2)--> C
%
% Sistema de dúas ecuacións diferenciais
%
% 'DcA=-k1*cA+km1*cB'
% 'DcB=k1*cA-km1*cB-k2*cB'
%
% 'cA(0)=cA0,cB(0)=0');
%
% absMolar: absorptividade do reactivo A (absorción por mol e 1 cm)
%
% *ecuación de axuste:*
%
% lambda(t)=absMolar*(cA);
%% Inicializar
% Borrar espazo de variables
clear;
close all;

%% Datos
datosTempo=[0 100 200 300 400 500 600 700 900 1100 1300 1500 1700 1900
2100 2300]; % t/s
datosLambda=[0.557 0.383 0.298 0.251 0.218 0.200 0.182 0.172 0.156
0.137 0.137 0.119 0.113 0.095 0.085 0.083]; % Abs A
%datosLambda=[-0.001 0.137 0.197 0.224 0.224 0.226 0.227 0.217 0.208
0.192 0.168 0.160 0.150 0.133 0.128 0.115]; % Abs B

% Descrición dos datos para os eixos das gráficas
titulo.Datos='Redución ión Cromato';
titulo.Tempo='t/s';
titulo.Lambda='Absorción';

% Concentracións iniciais dos reactivos
a0 = 1E-4; % mol/L
b0 = 0; % mol/L
c0 = 0; % mol/L

%% Representa os datos
plot(datosTempo,datosLambda,'+');
title([titulo.Datos ' - Datos Experimentais']);
xlabel(titulo.Tempo);ylabel(titulo.Lambda);
hold on % Manter activa a figura para engadir outra curva

%% %% Definimos a función de concentración

```

```

%% %% Alternativa (1): coa solución xa coñecida da ecuación diferencial
% % Declaramos as variables simbólicas da función de concentración
% syms t k ...
% % Solución da ecuación ... coas condicións iniciais
% %
% cA = ...;

%% %% Alternativa (2): por resolución da ecuación diferencial
% Declaramos as variables simbólicas
syms cA cB cC t k1 km1 k2 cA0 cB0 cC0
% Resolvemos a ecuación A+B->P coas condicións iniciais cP(0)=0
[cA,cB]=dsolve('DcA=-k1*cA+km1*cB','DcB=k1*cA-km1*cB-k2*cB','cA(0)=cA0,
    cB(0)=0');
cA=simplify(cA);
cB=simplify(cB);
% definimos a concentración cC en base do balance de materia
cC=simplify(cA0-cA-cB);

%% Definimos a función simbólica para lambda(t)
% absMolar: absorptividade (absorción por mol e 1 cm)
syms lambda absMolar % Declaramos as variables simbólicas
lambda=absMolar*(cA); % Definimos a función simbólica
%lambda=absMolar*(cB); % Definimos a función simbólica

% definimos os parámetros de axuste:
par=[k1;km1;k2;absMolar];

%% Valores de axuste iniciais
% definimos os valores seguindo a orde de par:
par0=[4E-3;2E-3;7E-4;5000];

%% Substituímos as concentracións iniciais dos reactivos
% xa definidos arriba
lambdai=subs(lambda,[cA0],[a0]);

%% Executamos o axuste non lineal
[ResString,p,sp,datosLambdaFit] = CinQuiAxusteNonLineal(datosTempo,
    datosLambda,titulo,lambdai,par,par0);

```

Como resultado para a absorción do reactivo A a 370 nm obtemos as gráficas da figura 10 e os valores dos parámetros axustados coa súa incerteza:

```

-----
Redución ión Cromato
RESULTADOS DO AXUSTE NON LINEAL
parámetro = <p> ± s(<p>) [Intervalos de confianza de 95%]
k1 = 0.004135 ± 0.00013 [0.003855 0.004415]
km1 = 0.002431 ± 0.00014 [0.002119 0.002744]
k2 = 0.0007738 ± 4.2e-005 [0.0006832 0.0008643]
absMolar = 5558 ± 39 [5473 5644]
-----

```

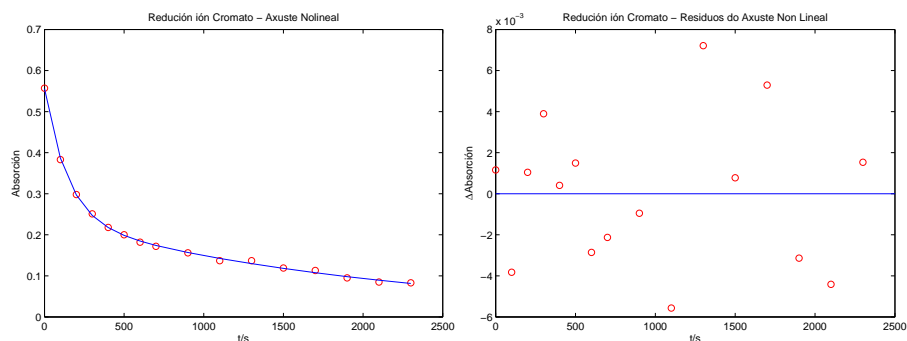

Figura 10: Reducción ión Cromato: Axuste non lineal con resolución da ecuación de velocidade da absorción do reactivo A a 370 nm

BIBLIOGRAFÍA

- ATKINS, P. W.; J. de Paula (2008): *Química Física*, Buenos Aires: Médica Panamericana.
- AVERY, H. E. (1982): *Cinética Química Básica y Mecanismos de Reacción*, Barcelona: Reverte.
- ESQUERDO TORRES, J. F. (2004): *Cinética de las reacciones químicas*, Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona.
- LEVENSPIEL, O. (2004): *Ingeniería de las reacciones químicas*, México: LimusaWiley. (traducción ao castelán de G. Toxo Barreiro),
- LEVINE, I. N. (2009): *Physical Chemistry*, Boston: McGraw-Hill. Versión traducida ao castelán: *Fisicoquímica*, McGraw-Hill, Madrid.
- LEVINE, I. N. (2009): *Student solutions manual to accompany Physical Chemistry*, Boston: McGraw-Hill. Versión traducida ao castelán: *Problemas de Fisicoquímica*, Schaum Madrid: McGraw-Hill, 2005.
- RAMACHANDRAN, B. R.; Arthur M. Halpern (1997): *A Novel Experiment in Chemical Kinetics: The $A \leftrightarrow B \rightarrow C$ Reaction System*, *Journal of Chemical Education* 74 (8), 975.
- TRAPP, C., M. Cady e C. Giunta (2010): *Student's solutions manual to accompany Atkins' Physical Chemistry 9th ed.*, Oxford: Oxford University Press.

Unha colección orientada a editar materiais docentes de calidade e pensada para apoiar o traballo do profesorado e do alumnado de todas as materias e titulacións da universidade

Impreso en papel 100% reciclado e libre de cloro

SERVIZO DE NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA

